

Neki aspekti implementacije Revidirane strategije i pristup pravima raseljenih osoba i povratnika

1. Sigurnost povratnika

U posljednjih nekoliko godina, kontinuirano su bilježeni incidenti koji se dešavaju „manjinskim“ povratnicima. Takva krivična djela vrlo često ne bivaju procesuirana shodno odredbama Krivičnih zakona (kao izazivanje vjerske i nacionalne mržnje, odnosno sprječavanje povratka), ne istražuju se i ne obrađuju sa aspekta njihove stvarne prijetnje i značaja kao ozbiljna krivična djela. Vrlo često se ovakva djela označavaju kao „izolovani incidenti“¹, iako je njihova stvarna pozadinana usmjerena na sprječavanje povratka, pa bi se, s obzirom na namjeru trebala tretirati prioritarno i rigorozno.

Još uvijek je prisutan nedostatak adekvatne koordinacije policijskih tijela i tužilaštava na procesuiranju i kažnjavanju ovih djela. Osim Međureligijskog vijeća BiH, i dalje nedostaje zvanična osuda pojedinačnih ili grupnih napada na ličnu i imovinsku sigurnost povratnika.

Vrlo često, zbog lošeg iskustva sa procesuiranjem ovih djela, povratnici slična djela, usmjerena na opću ličnu sigurnost i imovinu, ne prijavljuju. Ona djela koja se prijave, ne budu na vrijeme procesuirana, odgovorna lica ne budu privedena pravdi a prekršajni/krivični postupci se često vode prema NN počiniocima, dok je primjetno da se ovakvim djelima daje manji značaj i tretiraju se kao prekršaji.

Nikada nije urađena analiza i baza podataka o broju i načinu izvršenja ovih krivičnih djela (koja se često označavaju kao prekršaji ili se ne procesuiraju kao djela usmjerena prema povratnicima) pa se i ne može govoriti o sistematičnom i koordiniranom pristupu u borbi protiv ove vrste djela, s obzirom na njihov značaj, pa slijedom toga opći je zaključak da se u oblasti sigurnosti može govoriti o malom napretku.

Zbog nedostaka sistematičnom pristupu u borbi protiv ovakvih djela, vrlo je teško davati konkretne preporuke za otklanjanje svih vidova ugrožavanja i diskriminacije prema povratničkoj populaciji.

Ukoliko se sagleda statistika, ne postoji multietnička zastupljenost zaposlenih u policijskim strukturama na području cijele BiH. Iako je preporuka iz Revidirane strategije povratnika ukazala da je potrebno pokrenuti inicijativu da kadrovska zastupljenost i nacionalna izbalansiranost zaposlenih u policijskim strukturama bude zastupljena u skladu sa odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda, čime bi bila izbjegnuta diskriminacija u zapošljavanju povratnika u odnosu na domicilno stanovništvo, a što bi u konačnici sigurno unaprijedilo stanje u oblasti sigurnosti, ovakva inicijativa nije realizirana.

Sa aspekta sigurnosti, potrebno je ukazati da je još uvijek evidentno sporo procesuiranje lica za koja se osnovano sumnja da su počinila ratne zločine i da jedan broj njih živi u područjima na kojima su počinjeni zločini, a u ta područja su se vratila ili se žele vratiti povratnici. Suočeni sa ovakvim

¹ napad na vjerski objekat u Prijedoru u septembru 2014, prije kojeg je veća grupa skandirala uvredljive riječi (korišten je govor mržnje) spram povratnika; korištenje grafita i uvredljivih poruka na kućama povratnika; napad na povratnike u Zvornik (slučaj Dardagan); napadi na groblja; premlaćivanje povratnika; samo su neki od primjera djela koja govore u prilog da se nije postigla značajan napredak u oblasti sigurnosti povratnika.

stanjem, mnogi povratnici se dodatno traumatiziraju, a njihov život u takvim sredinama u kojima se slobodno kreću lica osumnjičena da su počinila zločine, daleko je od osnovnih pretpostavki za održiv povratak.

Opća sigurnost se mora posmatrati i u vezi sa procesom deminiranja. NUS iz prethodnog rata predstavljaju prepreku održivom povratku i sigurnosti povratnika, pa je potrebno prioritarno osigurati da se proces deminiranja odvija u područjima koja su kontaminirana NUS-om i u kojima žive povratnici. Još uvijek se dešavaju incidenti povezani sa NUS u područjima povratka, pa je potrebno preduzimanje mjera preventivnog upozoravanja na mine, odnosno osiguranja da se znakovi opasnosti od mina vide. Žrtvama NUS potrebno je obezbjediti priznavanje statusa civilnih žrtava rata u skladu sa propisima, obezbjeđenjem socijalna zaštite, medicinska pomoć i oporavka, koja bi bila adekvatna za neometan život i uključivanje žrtava mina u društvenu zajednicu.

- **2. Zdravstvo osiguranje i zaštita**

Obezbjedenje adekvatne zdravstvene zaštite za raseljena lica i povratnike je ostao izazov sa kojim se ove kategorije susreću i danas. Uslov za efikasan pristup zdravstvenoj zaštiti je da se po nekom od zakonskih osnova registruju kao zdravstveno (obavezno) osigurana lica.

Usljed ekonomske ne/razvijenosti, kompliciranih i podijeljenih nadležnosti, te propisima u sistemu zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini, nije na dovoljan i efikasan način osigurana pristup zdravstvenom osiguranju, te shodno tome i zdravstvenoj zaštiti za raseljena lica i povratnike.

Ukoliko se povratnici ne prijave u evidenciju nezaposlenih osoba/ bez redovnog javljanja u striktnim zakonskim rokovima (60 dana)/ često cijele porodice gube pravo na zdravstveno osiguranje, jer se većina osigurava preko nosioca domaćinstva (oca ili majke). Djeca povratnika imaju mogućnost i zakonski osnov, shodno propisima koji regulišu zdravstveno osiguranje, da budu osigurana za zdravstveno osiguranje i zaštitu, kao redovni učenici, iako nakon gubitka osiguranja preko roditelja, mora se pokrenuti posebna procedura za osiguranje po osnovu statusa redovnih učenika. Mnogi povratnici i neznaju za ovaj zakonski osnov, pa im je potrebna pomoć ili savjet kako da se ovo pitanje riješi, posebno u situaciji nesaradnje lokalnih organa vlasti/zavoda za osiguranje koji ne pokazuju senzibilitet za rješavanje ovog problema i ne daju jasne upute o mogućnostima.

Činjenica je da je i mali broj „, tzv. manjinskih“ povratnika koji ni/su zaposleni u zdravstvenom sektoru, a isto tako, osobe koje su osigurane isključivo na osnovu svog statusa raseljenih lica/izbjeglica rizikuju teškoće u pristupu zdravstvenoj zaštiti nakon što izgube svoj status.

I dalje je evidentan problem povratnika/interno raseljenih lica, koja su starija od 65 godina. Ova lica, ako nisu osigurana po drugom osnovu (,ukoliko nisu korisnici penzija ili novčanih primanja po osnovu socijalne i boračko- invalidske zaštite), imaju pravo na zdravstveno osiguranje jedino ako im je rješenjem Centra za socijalni rad utvrđeno pravo na stalnu novčanu pomoć. U praksi, Centri za socijalni rad i Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske prebacuju odgovornost jedni na druge, a korisnici vrlo često, sami uplaćuju mjesečni iznos za zdravstveno osiguranje.

Zdravstveno osiguranje lica preko 65 godina života u Republici Srpskoj u većini slučajeva je teško ostvarivo, iz razloga što većina povratnika ili raseljenih lica nije upoznata sa drugim mogućnostima – osnovima osiguranja, jer valjanu informaciju ne dobiju u Zavodu za zapošljavanje, Centru za socijalni rad ili kod drugog upravnog organa.

Iako Zakon o zdravstvenom osiguranju RS predviđa obavezno zdravstveno osiguranje lica preko 65 godina života, godine života nisu osnov za prijavu na osiguranje i neko mora biti obveznik uplatite i plaćanja doprinosa².

Vrlo su česti slučajevi da povratnici (posebno u rubnim dijelovima entiteta ili mjestima udaljenim od centara općina gdje se nalaze domovi zdravlja/zdravstvene ustanove) pitanje zdravstvenog osiguranja rješavaju tako što zadržavaju osiguranje prema zakonskom osnovu i u mjestu u kom su bili raseljeni. Ilustrativan primjer ovoga, slučaj je u najvećem povratničkom naselju na našem području MZ Ivanica koja pripada općini Ravno koja je administrativno-teritorijalno u Federaciji BiH. U samom mjestu i okolnim selima živi oko osamdeset povratničkih porodica. Općina Ravno u kome postoji jedan mali dom zdravlja, udaljena je od MZ Ivanice 70 km, a Trebinje, gdje su mogućnosti zdravstvene zaštite i liječenja veće i bolje, udaljeno je samo dvadesetak kilometara. To je i razlog što se većina ovih povratničkih porodica prijavila u Trebinju kako bi tamo mogli ostvariti zdravstvenu zaštitu.

Identičan primjer ovome je i situacija u regiji Drvar/Glamoč/Grahovo u kojoj veliki broj povratnika i danas koristi usluge zdravstvenog osiguranja i zaštite u mjestu u kom su boravili kao raseljenja lica, odnosno u Banja Luci. Slično tome, povratnici u Istočnoj Bosni, usluge zdravstvene zaštite ostvaruju u Sarajevskom, Tuzlanskom ili Kantonu Goražde, u zavisnosti gdje su imali boravak za vrijeme raseljavanja.

Administrativne prepreke i provedbeni propisi često su mjera kojom se poseže bez anticipiranja problema povratnika i identifikacije aktualnih problema u realnosti koji mogu uticati na održivost povratka. Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH (izmjene i dopune objavljenje u Službenim novinama Federacije BiH, br.46/10) propisano je da osobe preko 65 godina života ukoliko nisu osigurana po drugom osnovu, imaju pravo na zdravstvenu zaštitu prema propisima o zdravstvenom osiguranju. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju (Službene novine Federacije BiH, br.80/08) je propisao da „ lica sa navršениh 65 godina života koja imaju prebivalište na teritoriji Federacije BiH, a koja nisu osigurana po drugom osnovu u BiH ili drugoj državi, imaju pravo na zdravstveno osiguranje.“

Iako iz citirane odredbe proizilazi da ovakve ugrožene kategorije stanovništva moraju ispunjavati samo tri uvjeta da bi dobile zdravstveno osiguranje, i to: da su navršile 65 godina života, da imaju prebivalište na teritoriji BiH i da nisu osigurana po drugom osnovu, primjetno je da se, podzakonskim aktima, odnosno provedbenim propisima, nadležnih ministarstava u kantonima, često nameću

² Korisnik se u ovakvom slučaju može obratiti Centru za socijalni rad sa zahtjevom za prinavanje prava na socijalnu pomoć. Tada isti mora uz zahtjev priložiti sve dokaze o zdravstvenom kao i imovnom stanju (izvod iz katastra, poreske uprave, itd.), te o činjenici da niko od članova porodice, koji je po odredbama Porodičnog zakona RS obavezan, nije u stanju da ga izdržava (ovjerene izjave, potvrde o nezaposlenosti, itd.). Korisnici zbog starosti, a u većini slučajeva i teške bolesti, lošeg imovnog stanja, nisu u stanju lično pribavljati neophodne dokaze. (Slučaj: BM iz Prijedora).

Osobe koje ne posjeduju ličnu kartu obespravljani su pored ostalih prava i u uživanju prava na zdravstveno osiguranje. Postoje i slučajevi gdje stare i bolesne osobe, raseljena lica koje se nalaze u alternativnom smještaju, ne posjeduju lični dokument sa slikom, a samim tim ni zdravstveno osiguranje. (Slučaj: MM iz Prijedora)

određene prepreke u pogledu dodatnih uslova za ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje po gore navedenom osnovu. Tako je npr. za grupu povratnika u tuzlanski ovaj kanton, u pogledu uspješne prijave na zdravstveno osiguranje i ostvarivanje zdravstvene zaštite, identificiran problem, uzrokovan činjenicom da je nadležno ministarstvo Tuzlanskog Kantona, svojevremeno, izdalo Instrukciju, kojom se u praksi, na drugačiji način rješavalo pitanje prijave i osiguranja po ovom zakonskom osnovu. Centrima za socijalni rad, prema instrukciji resornog kantonalnog ministarstva, odnosno nadležnih organa uprave za poslove socijalne zaštite, bilo je naloženo da od korisnika zahtjevaju dostavljanje dodatne dokumentacije, kako bi ispunili 10 dodatnih uvjeta prema Instrukciji ministarstva, a koje Zakon o zdravstvenom osiguranju uopšte ne propisuje. Ovo je itekako uticalo na rješavanje zahtjeva za prijavu na zdravstveno osiguranje, posebno lica starijih od 65 godine a koji su bili povratnici³. Identično kao i sa problemom u RS, ovo pitanje je riješeno na način da se od nadležnog ministarstva kantona tražilo da svoju instrukciju stavi van snage, odnosno opozove njenu primjenu, zbog toga što je bila u suprotnosti sa odredbama Zakona. Uvidjevši našu poziciju i argumente, Instrukcija je stavljena van snage, pa je određenom broju starih lica-povratnika omogućena prijava na osiguranje prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju.

U slučaju da je potrebno da se povratnici ili raseljena lica liječe u većim kliničkim centrima, imaju pravo na naknadu troškova prevoza radi odlaska na liječenje. Iako na to imaju pravo, refundacija putnih troškova radi liječenja je zaseban problem, mada se u nekoliko slučajeva u kom su povratnici kao osigurana lica tražili refundaciju, ovaj problem uspješno riješio, iako sa velikim kašnjenjem.

I dalje je prisutan problem povratnika koji se u roku od 30 dana po povratku u Federaciju BiH, iz nekog razloga, nisu prijavili Zavodu za zapošljavanje u mjestu povratka, pa zbog propuštanje prijave u roku, gube pravo na zdravstveno osiguranje i zaštitu.

Specifičan problem za raseljena lica i povratnike, osobe iz ovih kategorija koje su se uspjele zaposliti, predstavlja neredovna isplata plaća od poslodavca i neuplaćivanje obaveznih doprinosa, odnosno doprinosa za zdravstveno osiguranje, pa je tako za korisnike koji su u radnom odnosu otežan pristup zdravstvenom osiguranju u potpunosti.

³ Tako npr., ukoliko korisnik ispunjava uvjete za ostvarivanje prava na stalnu novčanu pomoć, automatski dobiva i zdravstveno osiguranje. U protivnom, bez obzira na ispunjavanje tri uvjeta iz Zakona, korisnici bivaju odbijeni sa zahtjevom za regulisanje zdravstvenog osiguranja, iz razloga što prihvodi članova domaćinstva (djece) prelaze imovinski cenzus koji iznosi 30 % prosječne plate po članu domaćinstva te se smatraju obaveznim po Porodičnom zakonu F BiH da izdržavaju roditelje, te da su u mogućnosti obezbjediti izdržavanje i pravo na zdravstveno osiguranje. Navedena instrukcija, nije bila u skladu sa odredbama Izmjena i dopuna Zakona o zdravstvenom osiguranju F BiH, obzirom da se određene kategorije lica dovodi u nepovoljan položaj u odnosu na druga lica. To se ogleda naročito u sljedećem : Tačka b). Instrukcije utvrđeno je da osobe preko navršanih 65 godina života, koja nisu zdravstveno osigurana po drugom osnovu, moraju ispunjavati uslove predviđene zakonskim propisima (ukupno 10 uslova), što je u suprotnosti sa odredbom čl.19. tač.13.b), koja za utvrđivanje prava na zdravstveno osiguranje propisuje samo tri uslova, da lice ima navršanih 65 godina života, da lice ima prebivalište na teritoriji F BiH i da nije osiguran po drugom osnovu u BiH ili drugoj državi.

U istoj tač.b) Instrukcije navodi se da su “ Centri za socijalni rad dužni za osobe starije od 65 godina života, predhodno utvrditi da li ispunjavaju zakonom predviđene uslove za ostvarivanje prava na stalnu novčanu pomoć, te ako ispunjavaju, priznati im pravo na stalnu novčanu pomoć, čime bi se ta lica riješili i problem zdravstvenog osiguranja.” Ova “Instrukcija”Centrima je u direktnoj suprotnosti sa odredbom čl.19.tač.13.b), Izmjena i dopuna Zakona o zdravstvenom osiguranju, u koja ne predviđa utvrđivanje prava na stalnu novčanu pomoć kao uslov za ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje. Pravo na stalnu novčanu pomoć je pravo koje lice ostvaruje ispunjavanjem uslova propisanim odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Fedracije BiH, a pravo na zdravstveno osiguranje shodno Zakonu o zdravstvenom osiguranju. I prije donošenja Izmjena i dopuna Zakona o zdravstvenom osiguranju FBIH, shodno tada važećoj zakonskoj regulativi, lica koja bi ostvarila pravo na stalnu novčanu pomoć, ujedno bi ostvarila i pravo na zdravstveno osiguranje.

Iz navadenih razloga, mnogi korisnici izbjegavaju da se i formalno pravno prijave u mjesto ranijeg prebivališta/povratka, te ostvaruju zdravstvenu zaštitu u mjestu raseljenja/boravišta uslijed boljeg kvaliteta pruženih zdravstvenih usluga, iznosa participacije u troškovima liječenja, šire liste lijekova na esencijalnoj listi itd. Sve je ovo posljedica neharmoniziranih propisa o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenog osiguranja na nivoima kantona unutar Federacije BiH i entiteta u BiH. Uslijed naprijed navedenih razloga, jasno je da stvarno stanje na terenu, kao i statistički podaci o povratku nisu realni, odnosno da je i sam proces povratka znatno otežan i obeshrabrujući uslijed svih izazova koji su naprijed opisani.

- **3. Povrat imovine, socijalno stanovanje, nekretnine koje se koriste kao alternativni smještaj i rekonstrukcija**

Iako je proces povrata imovine završen u velikoj mjeri, još uvijek su evidentni postupci za povrat stanova, ili ako je povrat stanova završen pitanje otkupa i pristupanje potpisivanju ugovora o otkupu stana. Ovi postupci su dodatno složeni, kako zbog vremenskog perioda u kom traje procedura za povrat stanova, tako i zbog formalnih procedura i čestih osporavanja otkupa stana, odnosno potvrđivanje stanarskog prava, a da za to ne postoje valjani razlozi. Ovim korisnicima se u kontinuitetu pruža pomoć kako bi na adekvatan način riješili pitanje povrata stanova na kojima je postojalo stanarsko pravo.

U pojedinim općinama izgrađeni su objekti kolektivnog stanovanja, tzv. socijalne zgrade, a većinu stanova na korištenje su dobile porodice koje su ranije bile smještene u kolektivnim centrima⁴. Iako su riješili stambeno pitanje, osobe koje žive u ovom objektima socijalnog stanovanja su teškog socijalnog stanje i gotovo bez ikakvih ili sa minimalnim primanjima. Problem koji se javlja kod ove populacije odnosi se na činjenicu da su lokalne zajednice utvrdile visinu zakupnine za ovakve socijalne stanove, što će itekako uticati na kvalitet i standard života i prilika ovih kategorija. Mnogi se već sada suočavaju sa mogućnosti pokretanja postupka njihovog iseljenja iz zgrada socijalnog stanovanja.

Specifičan je, i aktuelan, problem obnove stambenih zgrada kolektivnog stanovanja koje su uništene tokom rata. Tako je npr, u pojedinim dijelovima BiH zabilježena obnova zgrada bez prijeratne spratnosti, ili je došlo do odstupanja u odnosu na prijeratne gabarite /dogradnjom i nadziđivanjem/ pa su raseljena lica ostala uskraćena za povrat imovine koju bi realno vratili u posjed da su zgrade obnovljene u cijelosti, prema prijeratnom stanju.

Posebno je potrebno istaći činjenicu da se za određeni broj korisnika još uvijek vode postupci za naknadu za imovinu, stanove koji su uništeni, a na takvom zemljištu je došlo do izmjene regulacionih planova u lokalnim zajednicama koji sada predviđaju gradnju objekata drugih namjena/ili su već izgrađeni objekti drugih namjena.

Takođe, na zemljištu u državnoj svojini, u periodu nakon rata, a prije procesa povrata raseljenih lica u prijeratne domove, došlo je do donošenja regulacionih planova, pa su takve zemljišne parcele

⁴ Kolektivni centar Splavište. Obzirom da se radi o siromašnim građanima, jedan broj zakupaca uopće ne plaća zakupninu, većina plaća neredovno, a svi stalno žive u strahu da će biti deložirani ukoliko zakupninu ne budu plaćali. Nadležna općinska služba Općine Goražde često upozorava korisnike na njihova dugovanja koja mogu dovesti do prinudne naplate odnosno da raskida ugovora o zakupu i iseljenja iz stana. Isti je slučaj sa zakupcima stanova u socijalnoj zgradi u Foči, gdje je cijena zakupnine 1,00 KM po metru kvadratnom kao i u naselju Vitkovići /Goražde, gdje je cijena zakupnine 0,90 KM po metru kvadratnom.

dodjeljivane nerijetko samo pripadnicima jedne (etničke) skupine dok su drugi, raseljena lica, zbog raseljenja i nedovoljno informacija u vezi sa ovim planovima, bili isključeni iz perocesa javnih rasprava za donošenje regulacionih planova. Evidentno je i pitanje nezakonitog građenja i zauzimanja zemljišta/nekretnina u vlasništvu povratnika, bez njihove saglasnosti, u svrhu izgradnje komunalne infrastrukture (puteva, dalekovoda – elektro vodova, PTT uređaja, kanalizacione mreže, i sl.).

Isto tako, potrebno je naglasiti da se još uvijek vode postupci za osobe čiji su domovi porušeni usljed ratnih dejstava, a nakon toga izmijenjenim regulacionim planom od strane lokalnih organa vlasti je tim osobama onemogućeno da na istom lokalitetu ponovo sagrade/rekonstruiraju svoje prijeratne domove.

Posebno je u posljednjih dvije godine akcentirano pitanje potraživanja naknade za uloženo u imovini prijeratnih nosilaca stanarskog prava ili vlasnika nekretnina od strane privremenih korisnika. Privremeni korisnici su se koristili opcijom da od nosilaca stanarskih prava/vlasnika imovine sudskim putem traže plaćanje naknade za uloženo. S tim u vezi, često su sudske odluke⁵ bile oprećnog karaktera, posebno u visini i pravnom osnovu (nužni ili korisni) za dosudnu naknadu za uloženo privremenom korisniku. Potraživanja po ovom osnovu nosioci stanarskih prava/vlasnici imovine nisu mogli izmiriti pa je evidentno korištenje odredaba izvršnog postupka kojim se tražilo evidentiranje potraživanja u zemljišne knjige - upis hipoteke do visine potraživanja, a radi realizacije potraživanja i konačna javna prodaja takvih nekretnina. Uvijek je kupac bio privremeni korisnik, koji bi dosudom postajao vlasnik nekretnine. Mnogi povratnici su na ovaj način, zbog nemogućnosti da plate visoke naknade za uloženo (zajedno sa kamatama i sudskim troškovima), ostajali bez svoje imovine, ili su u konačnici suočeni sa ovakvim epilogom.

Mnogi od interno raseljenih lica još uvijek koriste alternativne opcije smještaja, koji variraju u zavisnosti od dostupnosti smještaja, pa se može reći da interno raseljena lica koriste: stanove u privatnom vlasništvu za koje nadležni organi plaćaju dio zakupnine, dok su korisnici dužni snositi dio zakupnine (posebno u RS gdje je evidentirano da je odlukom nadležnog ministarstva⁶ došlo do korekcije visine zakupnine za alternativni smještaj raseljenih lica u privatnom vlasništvu, dio stanarine u iznosu od 50 KM mjesečno snosi Vlada RS, odnosno Ministarstvo za izbjegla i raseljena lica RS.), smještaj u kolektivnim centrima, smještaj u stanovima na kojima nisu u zakonskom roku podneseni zahtjevi za povrat stana-stanarskog prava.

Iako je postojala prilika da se pitanje stambenog zbrinjavanja raseljenih lica koja imaju pravo na smještaj riješi kroz adekvatno određivanje kvote stanova na kojima nije podnesen zahtjev za povrat za smještaj raseljenih lica, u skladu sa enitietksim propisima, nije bilo senzibiliziranosti, pa su nerijetko ove kategorije bile isključene iz prioriternih kategorija čije stambeno pitanje se moglo riješiti dodjelom stana iz kategorije tzv. nepotraživanih stanova. Uzimajući u obzir koliko je takvih stanova (na kojima nije podnesen zahtjev za povrat u zakonskom roku) bilo, te broj raseljenih lica koja su na ovaj način riješila stambeno pitanje, može se slobodno reći da je ova prilika propuštena.

U vezi sa rekonstrukcijom, stanje na terenu i informacije koje se dobiju neposredno od korisnika ukazuju na to da znatan broj stambenih objekata još uvijek nije rekonstruisan, te da se iz tih razloga

⁵ Slučaj Faika Zulčića, Abdulaha Zulčića, Munize Oprašić.

⁶ Odluka o visini participacije za troškove smještaja raseljenih lica je u postupku koje je pokrenulo Udruženje „Vaša prava BiH“ bila proglašena neustavnom, zbog činjenice da nije bila objavljena u službenom glasilu. I pored toga, nova odluka sa korekcijom visine participacije za smještaj raseljenih lica je donesena u istovjetnom tekstu i primjenjuje se od 2012.godine.

korisnici ne mogu vratiti u prijeratne domove. Organi vlasti na svim nivoima izdvajaju jako malo ili nedovoljno sredstava kroz javne budžete za ove namjene, uslijed čega je znatan broj stambenih jedinica neobnovljeno i/ili neuvjetno za stanovanje, što direktno utiče na ne/mogućnost povratka raseljenih lica u svoje prijeratne domove.

Ovaj problem je posebno izražen u zgradama kolektivnog stanovanja sa više stambenih jedinica za čiju obnovu i rekonstrukciju su potrebna značajnija finansijska sredstva. Na terenu se puno brže i lakše obnavljaju individualne stambene jedinice cca 40 m² stambenog prostora, a i interes nadležnih organa kroz budžete i međunarodnih donatora je više izražen kad su u pitanju manji individualni stambeni objekti.

U situacijama i kada se raspiše javni poziv za obnovu i rekonstrukciju nekog od nadležnih organa različitih nivoa, kako bi dokazali da ispunjavaju uslove za prijavu na konkurse, od raseljenih lica i povratnika se traži obimna dokumentacija, često i bespotrebno, pa čak i ona koju bi organ koji je raspisao javni poziv lakše i brže pribavio, što predstavlja prekomjeran teret raseljenim licima i povratnicima. Vrlo često se desi da isti korisnici ne prođu na javnom pozivu više puta, ali opet, po novom javnom pozivu od istog organa, podnose opet istu dokumentaciju u više navrata što stvara rezignaciju i ogorčenost kod korisnika.

U ovoj je oblasti evidentan i problem priključka rekonstruisanih stambenih objekata na komunalnu infrastrukturu (struja, voda, itd.) kao npr. romsko naselje u Bilalovcu, kao i problem priključenja na saobraćajnu infrastrukturu posebno u ruralnim krajevima gdje su klizišta, vodotoci, šumski putevi uništeni ili zarasli, i sl (udaljena sela u opštini Foča, Ilijaš i dr.).

Takođe, s ciljem obezbjeđenja rekonstrukcije porušenih objekata, evidentirani su problemi pribavljanja dokumentacije za korisnike - uvjerenja o statusu povratnika odnosno raseljenog lica od strane nadležne institucije, te dokaza o vlasništvu nad nekretninom/zemljištem. Evidentno je da najviše korisnika iz kategorije raseljenih lica i povratnika ima problem nerješanih imovinsko-pravnih odnosa, obzirom da se u najvećem broju slučajeva imovina nije registrirana kao njihovo vlasništvo, a taj dokaz je neophodan za dobijanje pomoći (postupak rješavanja imovinsko-pravnih poslova je dugotrajan npr. neophodno je sprovesti ostavinski postupak i slično), tako da postoji opasnost da određen broj korisnika ne dobije pomoć kroz rekonstrukciju. Takođe, većina raseljenih lica nije na vrijeme izvršila re-registraciju statusa raseljene osobe, odnosno povratnika.

- **4. Obrazovanje**

Planom reforme obrazovanja u BiH, svojevremeno se preuzela obaveza da se radi na razvoju depolitiziranog, modernog i visokokvalitetnog obrazovnog sistema u BiH, u svim njegovim segmentima, sa osiguranjem uslova za ostvarivanje jednakog prava na obrazovanje za sve, podrazumijevajući pri tom, prije svega, osiguranje jednakog pristupa i jednakih mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju.

Niti jedan od ovih reformskih pravaca nije realiziran, pa je i danas pristupa politizacija u izboru menadžmenta i organa upravljanja u školama, nerijetko iz jedne etničke skupine. Pri tome, razvoj kvalitetnog obrazovanja za djecu, posebno povratnika, još uvijek je problem. Iako izdvajanja za obrazovanje iz budžeta na svim nivoima vlasti (zakonska i institucionalna nadležnost za oblast obrazovanja u BiH je na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH; nadležnost je centralizirana na nivou Republike Srpske, a unutar Federacije BiH, u institucionalnom i zakonskom smislu, je na

kantonima) iznose po nekim procjenama i trećinu budžeta, uglavnom se finansiraju plaće zaposlenih i materijalni troškovi obrazovnih ustanova. Izdvajanja za kvalitetniju nastavu i unapređenje u procesu nastave (opremanje kabineta) su svedena na minimum ili ih gotovo nema.

U obrazovanju je svepristupna podjeljenost na nacionalnoj osnovi. Povratnici su posebno suočeni sa etničkom segregacijom u obrazovanju, odnosno svojevrsnom mono-etnicizacijom obrazovnog sistema koja vodi ka asimilaciji. Niti jedan od ovih fenomena ne ostavlja prostora za efikasnu implementaciju ciljeva obrazovanja na način kako su oni utvrđeni u okvirnim zakonima o srednjem i osnovnom obrazovanju u BiH. Praksa podjele po etničkoj osnovi dovela je do sveprisutne diskriminacije djece u obrazovanju. U ovom segmentu, iniciranim sudskim postupcima⁷ se pokušala izmijeniti diskriminatorska praksa, ali postupci koji traju više godina su postali predmet različitog tumačenja sudskih odluka i pristupa u rješavanju ovog problema, uz sveprisutnu politizaciju (što je i za očekivati jer je veliki broj osoba koje rade u obrazovnom sistemu, posebno menadžment škola biran iz redova članova i pristalica određenih potičkih partija na vlasti).

Poseban problem u pojedinim školama u povratničkim dijelovima BiH ogleda se u nazivima škola i vjerskim obilježjima koja su istaknuta u samim objektima, na što su se posebno žalili povratnici u pojedinim dijelovima RS. Nastavni planovi i programi, te njihova implementacija je takođe opterećena diskriminacijom i različitim tretmanom „drugih“, što je svojevrsna prepreka za uspostavu integrativnog okvira u obrazovanju na cijelom području BiH.

U školama na području BiH, u odnosu na etničku pripadnost nastavnog osoblja, ništa se nije uradilo kako bi slika zaposlenih bila odraz popisa iz 1991. godine. Naprotiv, povratnici sa kvalifikacijama koji bi mogli da rade u obrazovnom sistemu, ostali su uskraćeni za mogućnost zaposlenja.

- 5. Rad i zapošljavanje

Iako se može reći da su glavne prepreke ostvarivanju prava na rad u Bosni i Hercegovini uzrokovane složenim ekonomskim stanjem, sporim privrednim oporavkom nakon rata, procesom tranzicije vlasništva preduzeća kroz privatizaciju, u oblasti pristupa radu i zapošljavanju povratničke populacije glavni uzrok je prisustvo diskriminacije, koje se ogleda kroz primjenu naizgled neutralnih odredaba propisa koji regulišu rad i zapošljavanje na entitetskom nivou.

Zakoni o radu entiteta (koji su početkom godine zamijenjeni novim propisima, ali ipak nisu dokunili *status quo*), u svojoj primjeni, posebno kroz odredbe članova 143 (ZOR FBiH) i člana 182. (ZOR RS), doveli su do toga da su sve osobe, povratnici koji su prije rata bili zaposleni, mogli samo koristiti pravo na (ne)odgovarajuću otpremninu, shodno navedenim odredbama. U realnosti, povratak na posao je bio isključen. I pored činjenice da su mnogi od ovih lica, zbog diskutabilnih i oprečnih odluka, ostali bez posla tokom rata, pod jednakim uslovima nije im bilo omogućeno da se vrate na

⁷ Treba napomenuti da se sudski postupci vode u Hercegovačko neretvanskom kantonu (pravosnažno okončan presudom Vrhovnog suda BiH) i Srednjobosanskom kantonu (treći put u toku žalbeni postupak na kantonalnom sudu), dok su identični postupci s ciljem omogućavanja prava na korištenje jezika konstitutivnih naroda u nastavi i tzv. nacionalne grupe predmeta inicirani u vezi sa obrazovanjem djece povratnika na području Srebrenice, Bratunca-Konjević Polja, Kotor Varoši i Zvornika (ovo posljednje zasniva se prema Privremenom sporazumu Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i Ministarstva prosvjete Republike Srpske od 05.03. 2002. godine, o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika)

radna mjesta i u preduzeća u kojima su radili prije rata. Ovakva diskriminatorska praksa, za posljedicu je imala da se već sada vide efekti diskriminatorske politike u ovoj oblasti, a koji se ogledaju u jednonacionalnoj strukturi zaposlenih u preduzećima (novo formirana i privatnog karaktera, ili pak onih koja su privatizirana). U zavisnosti od entiteta, povratnici koji su zaposleni su samo minorna statistika.

Ovakav mali broj povratnika kojima je one/omogućeno da se zaposle, igrao je ulogu i u procesu privatizacije, odnosno učešća u privatizaciji državnog kapitala.

Identična je i situacija sa zapošljavanjem povratnika u institucije entiteta, organe uprave entiteta i lokalnih zajednica, te javnih preduzeća čiji su osnivači lokalne zajednice ili entiteti. Iako je ustavnim amandmanima na ustave entiteta anticipirano bolje zapošljavanje povratnika u državnom-javnom sektoru, pozitivnih efekata gotovo da nema. Formalnopravno, ustavima entiteta je agantovano da se u javnom sektoru politika zapošljavanja mora sprovoditi prema nacionalnoj strukturi koja odgovara popisu stanovništva iz 1991.g., a što u stvarnosti to nije slučaj. U pojedinim opštinama je izuzetno nizak broj/procent uposlenih povratnika i radi se samo o pojedinačnim i sporadičnim slučajevima, što predstavlja direktnu diskriminaciju po nacionalnoj/vjerskoj/etničkoj osnovi.

Za veliki broj povratnika, koji su se javljali na konkurse za prijem u organe uprave ili javna preduzeća, u kontinuitetu su se radile žalbe nadležnim organima u vezi procedure izbora kandidata, uz argumentaciju da se radi o diskriminaciji i propustu da se primjeni afirmativna akcija iz odredaba ustava.

Za ovo posljednje, s ciljem strateškog pristupa u rješavanju problema zapošljavanja povratnika u organima uprave i javnim preduzećima (afirmativna akcija otklanjanja nejednakog tretmana u javnom sektoru u kom se politika zapošljavanja mora provoditi prema nacionalnoj strukturi koja odgovara popisu stanovništva iz 1991.g), za jednog korisnika, povratnik u Bosansko Grahovo⁸, pokrenut je parnični postupak pred Općinskim sudom u Livnu u vezi utvrđivanja diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i kršenja prava na jednako postupanje u postupku zaposlenja.

Evidentno je da se i pored potrebe, veoma mali broj pozicija u javnom sektoru oglašava, vjerovatno zbog činjenice da se ovako pokušava uskratiti mogućnost povratnicima da učestvuju u konkursnoj proceduri.

Rokovi za prijavu na biro za zapošljavanje po povratku predstavljaju problem za povratnike i direktno pogađaju održivost povratka. Mnogi povratnici se suočavaju sa teškoćama u poštivanju zadatih rokova, bilo usljed nedostatka informacija, neposjedovanja dokumenata, bolesti i fizičke nemogućnosti prijavljivanja itd. U Federacije se rok za prijavu⁹ na biro za zapošljavanje (30 dana) po povratku nije mijenjao, ostao je kratak, pa veliki broj povratnika ne uspije na vrijeme da se registruje

⁸ povratnik u Bosansko Grahovo, LP u čije ime se vodi parnični postupak pred Općinskim sudom u Livnu a u vezi utvrđivanja diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i kršenja prava na jednako postupanje u postupku zaposlenja, te poništenje odluke o izboru kandidata i radi naknade nematerijalne štete. Postupak je u prvom stepenu okončan na način da je utvrđena diskriminacija, dok je žalbeni postupak u toku. Na ovaj način strateškom parnicom pokušavamo promijeniti trenutno stanje u ovoj oblasti ukazujući na diskriminaciju u kontinuitetu koja se događa nad povratnicima u nepoštivanju ustavnih odredbi, kao i obavezu rukovodilaca državne službe da vodi računa da se prijemom osigura proporcionalna odnosno razumna zastupljenost konstitutivnih naroda, Bošnjaka, Hrvata i Srba i ostalih u organima državne službe, koja se zasniva na popisu stanovništva iz 1991.godine dok se Aneks 7. ne provede u potpunosti

⁹ I dalje je prisutan problem povratnika koji se u roku od 30 dana po povratku u Federaciju BiH iz nekog razloga nisu prijavili Zavodu za zapošljavanje u mjestu povratka te iz tog razlog gube pravo na zdravstvenu zaštitu

u evidenciji osoba koje traže posao, prvenstveno jer se povratnici, prije svega, fokusiraju na organizaciju rekonstrukcije objekata, što često traje nekoliko mjeseci.

6. Socijalna i penziono-invalidska zaštita, zaštita civilnih žrtava rata

U oblasti socijalne zaštite i korištenja prava po ovom osnovu za povratnika, nije postignut veliki napredak. Raseljene osobe i povratnici često se nalaze se u stanju socijalne potrebe, suočeni sa veoma ozbiljnim egzistencijalnim poteškoćama i često nepodnošljivim socijalnim položajem, kako u mjestima raseljenja, tako i nakon povratka u svoja prijeratna prebivališta. Stvarne potrebe ovih kategorija nisu nikada prepoznate, a u konačnici to je dovelo do ne/mogućnosti pristupa i korištenju socijalnih prava povratnika.

U posljednje vrijeme je uočen trend prenosa penzija povratnika iz Republike Srpske u Federaciju Bosne i Hercegovine a koji su bili korisnici penzija ostvarenih u ranijem Društvenom fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje BiH Sarajevo i kojima je isplata vršena na teritoriji današnje Federacije BiH do 30.04.1992.godine. Ovakve osobe od dana podnošenja zahtjeva imaju pravo na penziju kod nosioca osiguranja u Federaciji BiH, a ovo pravo mogu ostvariti osobe koje su se vratile u Federaciju BiH i koje su stekle status povratnika prema Zakona o raseljenim osobama i povratnicima u FBiH i izbjeglicama iz BiH. Pod korisnicima penzija u smislu odredbe čl. 141 a Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH koji imaju pravo na penziju kod Zavoda smatraju se povratnici iz Republike Srpske u Federaciju BiH, korisnici koji su ostvarili pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, kojima je to pravo priznao Društveni fond za penzijsko i invalidsko osiguranje BiH Sarajevo, i kojima je taj fond vršio isplatu penzije do 30.04.1992.godine na teritoriju današnje Federacije BiH.

Za ostvarivanje prava na prenos penzije podnositelj zahtjeva dužan je uz zahtjev priložiti određenu dokumentaciju u skladu sa Pravilnikom o ostvarivanju prava iz člana 141a Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službene novine FBiH“: broj 87/12)).

U ovoj oblasti je evidentiran problem koji se odnosi na dokazivanje statusa povratnika kod nadležne općinske službe mjesta povratka, kad prijeratna imovina nije obnovljena¹⁰ pa se povratnici ne mogu vratiti, odnosno steći status povratnika niti ostvariti ovo pravo.

Poseban problem u pristupu pravu na penziono invalidsko osiguranje imaju osobe koje su povratnik u Federaciju BiH, ali ne iz Republike Srpske već iz Srbije¹¹.

¹⁰ npr. SR koji se vratio u Mostar ali ne na prijeratnu adresu jer stan nije obnovljen (totalno je devastiran), a vratio se u kuću svog oca u Raštane kod Mostara. Njegov zahtjev za prenos penzije je odbijen iz razloga što nije mogao prezentirati uvjerenje o statusu povratnika odnosno njegov zahtjev za dobivanje statusa povratnika je odbijen od strane Odjela za društvene djelatnosti grada Mostara.

¹¹ DP koji je povratnik u Federaciju BiH ali ne iz Republike Srpske već iz Srbije. Iako je podnio zahtjev za prenos penzije, nije mogao pribaviti odjavu iz evidencije statusa raseljenih osoba iz Republike Srpske, jer je imao status izbjeglice u Republici Srbiji. Rješenjem Kantonalne administrativne službe za HNK-a je odbijen sa zahtjevom za prenos penzije jer nije povratnik iz Republike Srpske (čl. 141 a Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH, pravo na penziju kod Zavoda imaju povratnici iz Republike Srpske u Federaciju BiH).

Takođe, raseljene osobe koje su imale radni staž ostvaren na teritoriji sadašnje Federacije BiH i Republike Srpske često ukazuju da je Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja („Sl.novine FBiH“ br. 29/98 do 4/09) koji je stupio na snagu 18.05.2000. god. i koji je i sada u primjeni, štetan za njih. Naime, lica koja nisu u mogućnosti da se vrate u Federaciju BiH, a koja su penzionisani u prijeratnom periodu na teritoriji sadašnje Federacije BiH, sada penziju primaju iz Fonda za PIO RS, a shodno navedenom Sporazumu. U praksi se to navodno svodi da za isti radni staž navršen u istom periodu kod istog poslodavca, penzioner koji boravi u Federaciji prima veću penziju od penzionera koji sada boravi u Republici Srpskoj.

Problemi u ovoj oblasti se još uvijek javljaju u predmetima priznavanja prava na srazmjerni dio invalidske penzije za raseljena lica sa boravištem u Federaciji BiH. Radi se o situacijama u kojima su korisnici – raseljena lica sa boravištem na teritoriji Federacije BiH - ostvarili pravo na srazmjerni dio invalidske penzije u Federaciji BiH, jer im je utvrđena prva kategorija invalidnosti kod nosioca osiguranja. Međutim, Fond za PIO Republike Srpske ne priznaje nalaze i mišljenja ljekarske komisije Fonda PIO F BiH i vrši sopstvena medicinska vještačenja radi utvrđenja radne sposobnosti, te zbog restriktivnog pristupa ljekarskih komisija nalazi i mišljenja su često oprečni. Zbog toga korisnici ne mogu ostvariti pravo na srazmjerni dio invalidske penzije u Republici Srpskoj.

Problem prava na srazmjernu penziju je izražen i kod ostvarivanja prava na starosnu penziju jer se u tim slučajevima visina penzije obračunava samo na osnovu penzijskog osnova tj. uplaćenih doprinosa, pa u tom slučaju korisnici koji imaju puni radni vijek nisu zaštićeni pravom na zajamčenu penziju, već im penzije u mnogim slučajevima budu manje od zajamčenih. U oba ova slučaja korisnici imaju radni staž ostvaren kod dva Fonda penzijskog osiguranja u BiH.

Zbog postojeće ustavne nadležnosti pojedinih nivoa vlasti u BiH u pogledu socijalne zaštite, došlo je do različitih propisa u ovoj oblasti, odnosno različitog obima i vrste prava socijalne zaštite. Tako npr. kantonalnim propisom Kantona Sarajevo raseljena lica mogu da ostvare stalnu novčanu pomoć i porodiljsku naknadu, dok u drugim kantonima unutar Federacije BiH ta prava nisu predviđena. Ista je situacija i u pogledu dječije zaštite. U odnosu na obim prava, npr. u Kantonu Sarajevo ostvaruje oko 33 KM po djetetu, dok u Zeničko dobojskom kantonu po ovom osnovu ostvaruje 9 KM po djetetu na ime dječijeg dodatka.

Kad su u pitanju osobe sa invaliditetom, zbog veoma restriktivnih propisa, a i zbog neujednačenog medicinskog vještačenja od strane ljekarskih komisija, korisnici su onemogućeni u ostvarivanju prava po osnovu invaliditeta. Također se stavlja prekomjeren teret na ta lica traženjem da ista snose troškove medicinskog vještačenja, taksi i sl. U par slučajeva se javio i problem nezakonite naplate troškova medicinskog vještačenja u situacijama kada je sud poništio drugostepeno rješenje kao nezakonito i predmet vratio na ponovno postupanje.

Treba napomenuti da u oblasti socijalne zaštite, odnosno ostvarivanje prava na ličnu invalidninu i druga prava po osnovu tjelesnog oštećenja, u skladu sa federalnim Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštititi civilnih žrtava rata i zaštititi porodice sa djecom, novčana primanja po ovome zakonu mogu ostvariti samo 90% i 100 % invalidna lica, pa se korisnici uglavnom žale na utvrđeni procenat invalidnosti u prvostepenom postupku, koji se često ospori u žalbenom postupku. Međutim, sporan je rok u kome se ova prava ostvare.

Zbog svih gore navedenih razloga u pogledu ostvarivanja prava po osnovu socijalne zaštite odnosno problema kod ostvarivanja prava iz ovog domena, obeshrabruje se povratak. Mnogi se ne odlučuju na

povratak, jer samim činom povratka u prijeratno mjesto povratka gube stečeni status i prava po tom osnovu.

U Bosni i Hercegovini prava civilnih žrtava rata regulisana su entitetskim zakonima i to: u Federaciji BiH Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom (»Sl. novine FBiH« br. 36/99,54/04,39/06, 14/09), a u Republici Srpskoj Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata (Sl.glasnik RS« br. 25/93, 32/94, 37/07 i 60/07).

Usljed neusaglašenosti entitetskih propisa većem broju civilnih žrtava rata je onemogućeno da ostvare pravo na porodičnu/civilnu invalidninu i isti su stavljeni u neravnopravan položaj u odnosu na isto civilne žrtve rata, koji nisu mjenjali mjesto boravka (Federacija-RS) na području BiH u određenom vremenskom periodu.

U Republici Srpskoj do danas nije izmjenjen Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata RS tako da je rok za predavanje zahtjeva za ostvarivanje prava po tom osnovu istekao još 2007. godine. Takođe, neke od odredaba koje regulišu po kom osnovu se ostvaruje pravo su diskriminatorske (npr. definisanje ko ima pravo i pod kojim uslovima ostvariti status civilne žrtve rata). Organi koji odlučuju po ovim zahtjevima i dalje su Odjeljenja za boračko invalidsku zaštitu opština u RS. Posebno je upitan proces ostvarivanja prava osoba koje nakon posljednjih eksumacija ubijenih civila iz masovnih grobnica pokreću postupke za priznavanje statusa civilnih žrtava rata¹².

Usljed navedenog sve civilne žrtve rata koji se sada vraćaju u RS iz inostranstva ne mogu to pravo ostvariti u mjestu povratka, jer je prošao rok za predavanje zahtjeva. Zakonskim ograničenjem roka sa ostvarivanje prava korisnici su znatno oštećeni, jer su stavljeni u neravnopravan položaj u odnosu na ostale civilne žrtve rata koje sve vrijeme borave u RS. Naime, postojanje zakonskog roka u Republici Srpskoj za podnošenje zahtjeva za priznavanje prava na status civilne žrtve rata poremećen je pravičan i proporcionalan odnos između javnog interesa koji se želi postići i zaštite osnovnih prava pojedinca.

U Federaciji BiH, poslije Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine¹³ u predmetu koji se ticao prava korisnice koja je povratkom u RS izgubila priznato pravo u Federaciji BiH na invalidninu kao član porodice civilne žrtva rata, korisnici je nastavila ostvarivati pravo i primati invalidninu iz Federacije BiH, iako su promjenili mjesto prebivališta, odnosno vratili se u RS. Međutim, korisnicima kojima je ponovno priznato pravo na isplatu invalidnine nisu isplaćeni zaostaci za period od 2006 god. do ponovne uspostave isplate.

Također, pravo na ponovu isplatu invalidnine se ne odnosi na lica kojima prije donošenja posljednjih izmjena federalnog zakona koji regulišu ovu materiju to pravo nije bilo priznato u Federaciji.

Radi ostvarivanja prava na porodičnu/civilnu invalidninu primjetno je da neki korisnici fiktivno prijavljuju u Federaciji mjesto prebivališta, mada većina istih to nije u mogućnosti, jer su vezani za RS zbog zdravstvenog osiguranja, ostvarivanja prava na obnovu imovine, itd.

¹² Karakteristični slučajevi tokom 2015. godine direktno se odnose na postojanje roka u Zakonu o zaštiti civilnih žrtava rata RS (»Sl.glasnik RS« br. 24/10 - Prečišćeni tekst). Naime, tokom 2014. godine vršene su ekshumacije staradalih civila u Prijedoru. Odjeljenje za boračko invalidsku zaštitu Prijedor je zahtjeve korisnika –članova porodica stradalih osoba - za priznavanje prava na porodičnu invalidninu odbacilo sa obrazloženjem da zahtjevi nisu predati u zakonskom roku tj. do 31.12.2007. god. , a shodno članu 33. i 34. Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata RS. (Primjer iz prakse: slučaj Karagić Fatime iz Rizvanovića).

¹³ Predmetu broj AP 943/09 od dana 18.04.2012. god. Udruženja VPBiH- Rahima Hopovac iz Prijedora protiv Republike Srpske

U pogledu ostvarivanja prava civilnih žrtava rata, zbog paradoksalnih odredbi zakona, traži se izvorna medicinska dokumentacija iz vremena rata kao jedan od uslova za ostvarivanje prava, (žene žrtve seksualnog nasilja), dokaz o vremenu kada su osobe bile zatočene, na koji su način seksualno, fizički i psihički zlostavljan. Opće poznata je činjenica da ove osobe nisu imali nikakvu mogućnost pristupa zdravstvenoj zaštiti ili medicinska dokumentacija nije bila ni sačinjavana u takvim okolnostima. U dosta slučajeva zbog psihičkog stanja korisnika, osjećaja da će biti izloženi sramoti, neprihvatanja od strane porodice ili sredine, osobe koje su pretrpile ratnu torturu, naročito silovanje, se nisu ni javljali u medicinske ustanove iako je njihovo zdravstveno stanje jako narušeno.

Također jedan od aspekata problema ostvarivanja prava civilnih žrtava rata je nepostojanje bilo kakvih zvaničnih evidencija o osobama koje su preživjele ratnu torturu, silovanje i sl. što predstavlja prepreku ostvarivanju ovih prava. Udruženja koja okupljaju žrtve rata nemaju potpune evidencije odnosno često su podaci izloženi samovolji pojedinaca koji ih unutar njih i vode, te ne odgovaraju stvarnom stanju.

Žene žrtve ratne torture i nasilja, kao posebna kategorija civilnih žrtava rata, još uvijek ne ostvaruju sva prava utvrđena zakonom. Npr. mnoge od ovih žena, koje nisu imale u vlasništvu stanove ili kuće, ili pak ne mogu da se vrate zbog različitih sigurnosnih razloga u prijeratno mjesto stanovanja, još nisu riješile stambeno pitanje.

U najtežem položaju su svakako bivši logoraši, jer većina njih nemaju nikakva novčana primanja, osim onih logoraša kod kojih je na osnovu medicinske dokumentacije pribavljene odmah po izlasku iz logora¹⁴, utvrđena invalidnost u iznosu od najmanje 60%.

Avgust 2016

Udruženje „Vaša prava BiH“

¹⁴ slučaj KH, povratnika koji je proveo u raznim logorima oko 36 mjeseci, trpio razno zlostavljanje i nema nikakva primanja